

vredno, če pazite na pravilno sajenje nego na čas sajenja.

Vprašanje 218. Uničijo miši tudi vsajen divji kostanj, in kedar je ta kostanj saditi, ali precej, ali pa šele, kadar prične zemlja zmrzavati? (J. M. v K.)

Odgovor: Gotovo se miši lotijo tudi divjega kostanja. Pri saditvi pa ni nič razločka, ako ga sedaj vsadite ali pa pozneje. Prezgodaj ga seveda ni saditi, ker utegne biti še toliko toplo, da kostanj požene kal, ki lahko potem zmrzne.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

198.

Kava v Ameriki. Nasadi kave, njen vzgoj, branje, pripravljanje in ležanje.

V francoskej Guyani je na slabem glasu Cayenne radi močvirne in nezdrave okolice, kamor Francozi svoje zločince pošiljajo, in tudi tu je našla kava izvrstno pristanišče. Leta 1722 je dobil vojaški častnik funt kavinega zrnja z ljuskami s Surinama, da-si so Holandezi pazili, da bi je nobeden za saditev ne dobil. Pet let potem je rodila tu kava prav bogato. Kmalu so vse francoske naselbine toliko kave pridelale, da je pred francosko revolucijo večino kave Evropa dobivala s St. Dominga, Martinique-a in Bourbana. Ustanek črncev na St. Domingu je uničil na to vse nasade, ali kava se je zopet vzdignila in se razširila tudi po Kubi in Venezueli. S početka niso na Kubi šli nič kaj na roko vzgoju kave. Bogataši, kateri so se bavili z vzgojem sladorovega trsta, prezirali so kavo, ker za njo ni treba toliko delavnih rok, ne toliko novčnega kapitala, kolikor za sladorov trst. Radi tega so se poprijeli tu vzgoja kave siromaki in oslobodjeni črnci, in kedar je tako zmanjkalo delavcev, morali so mnoge nasade sladorovega trsta opustiti. Kava se je sedaj začela vse bolje širiti, nepregledne šume so iztrebili in povsodi zasadili kavo. Na Jamajko so pripeljali 1832. l. kavo Angleži, in tako so začeli tudi oni se skušati s Holandezi in Francozi v trgovini s kavo.

V Braziliji so začeli vzgajati kavo 1770. l. Braziljska kava je bila vsa do najnovejšega časa na slabem glasu, ker je niso znali dobro sušiti in pripravljati. No sedaj bolje pazijo.

Prva francoska naselbina, katera je najpreje kavo zasadila, bila je Bourbon (afriški otok), in od tu je tudi prva domača kava prišla na Francosko. Posejali so na otoku 1717. l. seme z Moke, a tri leta pozneje so konec vzeli vsi kavovci do enega, od katerega so vsi poznejši nasadi. Po kavi od Moke je to najboljša kava na svetu.

Pozneje so zasadili kavo na Isle de France (Mauritius) in na Madagaskaru. In tako je danes malo krajev na svetu, kjer podnebje in zemlja kavi prija, da bi je ne sadili in vzgajali. Kava rodi dobro, daje bogat pridelek, nahaja vedno dosta kupcev, in zato je zavzela v gospodarstvu tropskih krajev najznamenitejše mesto.

Vzgoj kave zahteva mnogo skrbi in strežbe. Seme se poseje na posebne prostore. Po šestih mescih se mladice presada v pravilne vrste. Drugega leta začne mlado drevesce prvi cvesti in roditi. V četrtem in petem letu rodi kava najboljše, potem začne pešati. Najpozneje v dvajsetem letu odstrane drevo ter zamene z novim mladim. Kjer je podnebje pretoplo, tam uspeva kava samo, ako raste v hladovini pod drugim drevjem. V vsakem kraju postopajo na drug način s kavo. V Arabiji puščajo drevesa, da po volji rasto, da se v naravnej veličini razvijejo, in obrezujejo samo spodnje veje. Kedar jagode dozore, otresejo jih na plahte. Plodovi se sedaj na solncu posuše. V vseh ostalih krajih, kjer se kava vzgaja, obero plodove, kedar so rudeči. Glavna bratev je maja, in ker pozneje novi plodovi neprestano zore, morajo jih vedno pazno obirati. V Venezueli kakor v vseh ostalih krajih razen Arabije, obrezujejo drevo, da ni višji od $1\frac{1}{2}$ m. Radi tega se drevo tem čvrstejše od zdolaj razvija in dobiva gosto, grmasto krošnjo, in zato tudi boljše rodi. V Venezueli raste na jednom hektarju po priliki 2560 dreves. Recimo, da daje vsako drevo na leto 2 kg kave, toraj jeden hektar do 5000 kg. Na Javi nahajamo nasade v višini od 1200 m na obronkih tamošnjih vulkanov, kateri so s svojim riganjem več potov uničili ogromne nasade. Ti obronki so zvezani z mnogimi vodovodi, da se more drevescem vsak čas primakati. Kedar hočejo tu novih nasadov nasaditi, iztrebijo kar cele šume, a puščajo samo jedno drevo „dadapa“, katero s svojo visoko krošnjo daje senco. V iztrebljenej šumi se zemlja dobro očisti, in potem se v pravih vrstah posadi kava, in k vsakej kavi dojde po jedna mladica „dadapa“. Tu rodi sedaj boljša vrsta kave, katero nazivajo dadapovo kavo. Ako pa šumo slabo iztrebijo in očistijo, potem v takih nasadih rodi slabejša kava, katero zovejo šumska kava.

V štirinajstem letu se drevesa navadno že odstrane. Na Javi morajo domačini kavo za holandsko vlado vzgajati, to je, pridelek jej morajo v ceno prodajati. V nizkih legah je pridelek vedno obilnejši, no najdražja in najboljša kava pa je gorska kava, katera raste v višini 1200 m.

Kedar se kava otrese ali obere, potem se mora zrnje iz mesa izločiti, in to delajo na dva načina. Vrenje je jeden način, s katerim zrnje odstranjajo. Plodovi se na kupe nasujejo in puste nekaj dnij. Pri tem začne meso vreti, in samo se od zrnja odloči. Pri najboljših vrstah kave odpravljajo zrnje od mesa vedno s silo. Zrele obrane plodove znosijo v posebne stope, in tu se zrnje od mesa spravi. V jednom in drugem slučaju

suše odločeno zrnje na plahtah. Pri sušenju se mora zlasti paziti, da zrnja dež ne zmoči, ker potem izgubi barvo in postane dosta slabejše.

Posušeno zrnje ima na sebi še vedno tenko kožico, katera je sedaj trda in tudi ta kožica se mora odstraniti. Za to imajo posebne valjarje. Potem pride kava še na sito, da se očisti.

Kava je sedaj gotova in prirejena, ali še ne more v trgovino. Ona mora še nekaj let poležati, ker s tem ležanjem še le do dobrega dozori in dobi potrební duh. Fine, drobne vrste arabske kave leže navadno tri leta, in še le potem gredo v promet. Druge večje in slabejše vrste morajo mnogo dalje ležati. Najprostejše ameriške vrste leže tudi po 10 do 14 let. Kadar se odležana kava na brodovih prevaža, treba je paziti, da jej ni blizu kaka prediščča tvar, ker jo kava koj nase potegne, s tem pa se pokazi.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Deželni zbor kranjski.

C. kr. deželni predsednik baron Winkler:

Prosim besede! Meni vzroki, zaradi katerih je bil okrajni šolski nadzornik gospod Komljanec v Kočevji od službe odstavljen, niso po vsem znani, namreč vzroki, kateri so dali povod k temu gosp. ministru za bogočastje in uk. A če se oziram na priliko, pri kateri je bil šolski nadzornik gospod profesor Komljanec odstavljen, se mi vendar dozdeva, zakaj je gospod minister tako postopal zoper tega šolskega nadzornika. Odstavljen je bil namreč, kedar je došel odlok na neko pritožbo zastran učnega jezika na ljudski šoli v Dragi, in ko sem dobil ta odlok od gospoda ministra, razvidel sem, da s postopanjem okrajnega šolskega nadzornika gospod minister ni bil zadovoljen (smeh na levi in klici: Čujte! Oho!; poslanec dr. Tavčar: „zakaj pa ne?“), šlo je namreč za učni jezik na ljudski šoli v Dragi. Ta ljudska šola ima svojo posebno zgodovino (poslanec dr. Tavčar: „žalostno!“). Ustanovljena je bila l. 1855., in ta čas se je uvedel nemški jezik kot učni jezik. To je trajalo do leta 1866.; v tistem letu se je stvar nekoliko spremenila v tem smislu, da se je vpeljal kot učni jezik utrakvistični, nemški in slovenski jezik, in sicer prvo leto, to je v prvem oddelku samo slovenski, v drugem letu pa nemški jezik za nemščino kot obligaten predmet, računstvo in spise se je poučevalo v obeh jezikih; v 3. letu poučevala se je mladina v veronauku v slovenskem jeziku, v drugih predmetih pa v obeh jezikih, in v 4. letu so se realni predmeti in veronauk razlagali v slovenskem, vse drugo pa v nemškem jeziku.

To je trajalo do l. 1879., ko je namreč bil okrajni šolski nadzornik gosp. profesor Linhardt. On od svoje strani je vplival na to, da se je stvar predrugačila, in po njegovem nasvetu je šolski svet v Dragi sklenil, naj se uvede nemški jezik s tem, da ostane slovenski jezik učni jezik za slovenščino kot obligaten predmet.

Leta 1883. pa je bila podana od občinskega zastopa prošnja deželnemu šolskemu svetu, naj se zopet vpelje utrakvistični pouk, kakoršen je bil do leta 1879. Ta prošnja je bila uslišana dne 10. februarja 1883.

V istem letu, poleti namreč, je bil poslan tedanji deželni šolski nadzornik, sedaj pokojni Pirker v Drago, da naj pregleda, kako se vrše stvari zaradi učnega jezika. Našel je, da je ostalo vse tako, kakor je bilo urejeno l. 1879., namreč, da je bil prej in potlej učni jezik nemški. Deželni šolski nadzornik je poročal to deželnemu šolskemu svetu in 28. avgusta l. 1883. je deželni šolski svet zaukazal, da se mora izpolniti prejšnji ukaz z meseca februarja, namreč da se mora uvesti utrakvistični pouk, pa v dveh oddelkih, in je pristavil, da, ko se bodo sprejemali otroci v šolo, naj se natanko poizveduje, kateri so nemške in kateri so slovenske narodnosti, da se potem odločijo za dotični oddelek. Tak ukaz je bil izdan l. 1883., pa to se ni izvršilo do l. 1886., istega leta namreč, ko je bil imenovan okrajnim šolskim nadzornikom gospod profesor Komljanec, zaradi katerega se je danes stavila interpelacija. On je spremenil stvar tako, da se je uvedel slovenski jezik vsaj večjidel kot učni jezik, nemščina se je poučevala kot obligaten predmet. Zaradi tega početja se je čitalo po časnikih dovolj pritožeb, tako da se je pričela preiskava in našlo se je, da ukaz deželnega šolskega sveta z leta 1883. res ni bil izvršen. Tedaj je deželni šolski svet leta 1889. izdal vnovič ukaz, da se mora izvršiti to, kar je bil ukazal l. 1883., namreč da se mora uvesti utrakvistični pouk po omenjenih oddelkih.

Ali tudi to ni obveljalo, in zaradi tega je 45 soseščanov iz Drage predložilo pritožbo naravnost naučnemu ministru. Naj smem nekaj stavkov te pritožbe prečitati z dovolitvijo gospoda deželnega glavarja. (Deželni glavar: „Prosim“.)

Na to pritožbo, katero je gospod naučni minister poslal deželnemu šolskemu svetu, bil je poslan v Drago gospod deželni šolski nadzornik Smolej, ki je našel, da se zares v nemškem jeziku ni poučevalo, kakor je bilo ukazano, in je dalje našel, da so se res po okrajnem šolskem nadzorniku gospodu Komljancu izpraševali otroci sami, ali hočejo biti sprejeti v jeden ali drugi oddelek; gospod minister je po tem takem spredel, da je šolski nadzornik gospod Komljanec segal predaleč; z razpisom z dne 15. julija l. 1890. je spoznal pritožbo opravičeno in naročil, naj se natančno izpelje ukaz deželnega šolskega sveta iz leta 1883. s to spremembo, da naj se ne otroci, ampak stariši sami vprašajo, kam, v kateri oddelek, ali v nemški ali v slovenski naj se všolajo otroci.